

ко // Самостоятельная работа студентов как приоритетная форма учебного процесса. – Киев: Лыбидь. – 1992. – Вып. 92. – С. 36–41.

3. Пидкасистый, П. И. Организация учебно-познавательной деятельности студентов [Текст]: уч. пос. / П. И. Пидкасистый. – М.: Педагогическое общество России, 2004. – 112 с.

4. Кушнір, Г. Л. Роль дидактичних принципів навчання у процесі засвоєння краєзнавчих знань студентами [Текст] / Г. Л. Кушнір // Наукові записки НДУ імені М. Гоголя. – 2013. – № 5. – С. 160–166.

5. Палий, В. В. Планирование самостоятельной работы студентов. [Текст]: межвед. науч. сб. / В. В. Палий, В. А. Ушенин // Самостоятельная работа студентов как приоритетная форма учебного процесса. Киев: «Лыбидь». – 1992. – Вып. 92. – С. 8–14.

6. Харламов, И. Ф. Педагогика [Текст]: уч. пос. / И. Ф. Харламов; 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Высш. шк., 1990. – 576 с.

7. Авраменко, В. И. Совершенствование самостоятельной работы студентов по иностранному языку путем использования ТСО [Текст]: материалы научн.-практ. конф. : тезисы докл. / В. И. Авраменко // Интенсификация учебного процесса и самостоятельная работа студентов. – Полтава, 1988. – С. 114–116.

8. Есипов, Б. П. Самостоятельная работа учащихся на уроках [Текст] / Б. П. Есипов. – Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство министерства просвещения РСФСР, 1961. – 239 с.

9. Козаков, В. А. Самостоятельная работа студентов и ее информационное обеспечение [Текст]: уч. пос. / В. А. Козаков. – К.: Выща шк., 1990. – 248 с.

10. Лекції з педагогіки вищої школи [Текст]: навч. пос. / за ред В. І. Лозової. – Харків: ОВС, 2006. – 296 с.

References

1. Shishkina, N. O. (2004). Organizatsiya samostiyanoi roboti studentiv u protsesi vivchennya yuridichnih distsiplin u vischomu navchalnomu pedagogichnomu zakladi. Kharkiv, 21.

2. Klochko, V. P. (1992). Formy i metody stimulirovaniya poznavatelnoy deyatelnosti studentov v protsesse samostoyatelnoy raboty. Samostoyatel'naya rabota studentov kak prioritetnaya forma uchebnogo protsessa, 92, 36–41.

3. Pidakasistyiy, P. I. (2004). Organizatsiya uchebno-poznavatelnoy deyatelnosti studentov. Moscow: Pedagogicheskoe obshество Rosij, 112.

4. Kushnir, G. L. (2013). Rol didaktichnih printsipiv navchannya u protsesi zasvoennya kraeznavchih znan studentami. Naukovi zapiski NDU imeni M. Gogolya, 5, 160–166

5. Paliy, V. V., Ushenin, V. A. (1992). Planirovanie samostoyatelnoy raboty studentov. Samostoyatel'naya rabota studentov kak prioritetnaya forma uchebnogo protsessa, 92, 8–14.

6. Harlamov, I. F. (1990). Pedagogika. Moscow: Vysha shkola, 576

7. Avramenko, V. I. (1988). Sovershenstvovanie samostoyatelnoy raboty studentov po inostrannomu yazyku putem ispolzovaniya TSO. Intensifikatsiya uchebnogo protsessa i samostoyatel'naya rabota studentov, 114–116.

8. Esipov, B. P. (1961). Samostoyatel'naya rabota uchashchih'sya na urokah. Moskva: Gosudarstvennoe uchebno-pedagogicheskoe izdatel'stvo ministerstva prosveshheniya RSFSR, 239

9. Kozakov, V. A. (1990) Samostoyatel'naya rabota studentov i ee informatsionnoe obespechenie. Kyiv: Vysha shkola, 248.

10. Lozova, V. I. (Ed.) (2006). Lektsiyi z pedagogiki vischoyi shkoli. Kharkiv: OVS, 296.

*Рекомендовано до публікації д-р пед. наук Ткачова Н. О.
Дата надходження рукопису 18.09.2015*

Котова Анна Володимирівна, доцент, кандидат педагогічних наук, кафедра англійської мови, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, пл. Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022
E-mail: anutik0202@mail.ru

Туренко Рима Леонардівна, старший викладач, кафедра англійської мови, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, пл. Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022

УДК 316.613

DOI: 10.15587/2313-8416.2015.52147

РОЗВИТОК ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЗАСІБ КОНСОЛІДАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

© С. Т. Репетій

Розглянуто духовний розвиток особистості як необхідну умову консолідації суспільства. Висвітлено теоретичні підходи вчених щодо тлумачення поняття «духовність» та погляди на шляхи її розвитку. На основі психологічної структури особистості визначено структуру духовного «Я». Зосереджено увагу на розвитку компонента духовності – духовного спілкування, яке передбачає ставлення до Іншого і до себе, як до частин єдиного організму-Всесвіту

Ключові слова: *духовність особистості, духовне спілкування, необумовлена любов, компоненти духовності особистості*

The article deals with the spiritual development of the individual as a necessary condition for the consolidation of society. The author highlights the theoretical approaches of scientists to the interpretation of the term "spirituality" and their views on the ways of its development. There is the definition of the structure of the spiritual "I" which is based on psychological personality structure. The emphasis is on the development of spirituality component – spiritual communication, which provides attitude to Another and to themselves, as parts of a single organism- Universe
Keywords: *personal spirituality, spiritual communication, unconditional love, personal spirituality components*

1. Вступ

Події, що відбуваються сьогодні в соціумі свідчать про зuboжіння та розрізнення людей в нашій країні, зростання корупції, економічну відсталість. Історія людської цивілізації доводить, що основою процвітання, могутності чи занепаду держав і цілих імперій є рівень духовного розвитку людини. Духовність завжди виступає консолідуючою силою суспільства. Рівень розвитку духовності нації залежить від духовності кожної окремої людини.

2. Постановка проблеми

За народною традицією високодуховною вважається людина мудра, чесна, порядна, здатна завжди прийти на допомогу. Вона усвідомлює свою причетність до всього, що відбувається у світі, усвідомлює своє духовне Я і свідомо розвиває його [1]. Постановлена проблема полягає у висвітленні шляхів духовного розвитку особистості як засобу консолідації суспільства.

3. Огляд літературних джерел

Академік І. А. Зязюн у промові «Філософія серця» у християнському вченні, виголошеній на міжнародній конференції «Дві тисячі років з Різдва Христового» (Запоріжжя, січень 1997 р.) акцентував увагу священнослужителів, науковців, освітян, представників державної влади на тому, що держава повинна виховувати своїх громадян так, щоб вони були джерелом її сили, свободи і розквіту. Усе інше – лад, політика, держава, церква – є лише засобом правдивого служіння людині. Нинішнє покоління жителів планети виконує особливу місію – переходить з епохи раціоналізму до епохи духовності з приматом духовного над матеріальним. У зв'язку з цим духовний розвиток особистості набуває все більшої актуальності.

Проблема розвитку духовності особистості з різних ракурсів вирішується вченими-філософами, педагогами, психологами. Так, В. П. Андрущенко, Л. В. Губерський, М. І. Михальченко вважають, що духовне становлення особистості

Духовність особистості залежить від глибинного усвідомлення власного буття, його змісту, вищого блага і виступає основним принципом самопобудування особи та суспільства, удосконалення людських якостей [2], [3].

Л. Ф. Вербицька, Е. О. Помиткін, О. В. Сухомлинська вбачають розвиток духовності особистості у повсякденній реалізації ідеалів Краси, Добра та Істини.

Рівень духовного розвитку особистості визначається моральними якостями. Становлення означених якостей відбувається через морально-духовне самоусвідомлення (І. С. Булах, А. А. Какурін), взаємозв'язок свободи і відповідальності, що проявляється у поведінкових актах і виявляє людську сутність (І. Д. Бех, Н. А. Йордакі, Н. В. Павлик та ін.).

Учені О. М. Олексюк, О. М. Отич, Ж. М. Юзвак вважають, що найбільший вплив на розвиток духовності особистості здійснюється засобами мистецтва. В. Ф. Кудрявцева, Л. Я. Набока, С. Л. Нечепоренко зазначають, що розвиток духовності відбувається через підвищення рівня духовної культури

особистості – системи світоглядних уявлень і переконань, які реалізуються у ставленні до інших людей, до себе і оточуючого світу.

Аналіз філософської, психологічної, педагогічної літератури дозволяє зробити висновок, що духовний розвиток можливий у тому випадку, коли людина досягла стану особистості.

За Г. С. Костюком, індивід стає особистістю в міру того, як у нього формується свідомість, самосвідомість, утворюється система психічних властивостей, здатність брати участь у житті суспільства, виконувати соціальні функції.

В. В. Рибалкою запропонована психологічна структура особистості, яка складається із самосвідомості, спрямованості, характеру, інтелекту, спілкування, досвіду, психофізіології [4].

На основі означеної структури нами складено структуру духовності особистості, а саме – духовного «Я», яке є інтегральним поєднанням таких компонентів: духовної самосвідомості, духовної спрямованості, духовного характеру, духовного інтелекту, духовного спілкування, духовного досвіду.

Видатний учений, філософ А.Ф. Лосєв зазначав, що, якщо частини існують тільки тому, що вони відтворюють ціле, а ціле втілюється в окремих своїх частинах, то це означає, що кожна частина цілого стверджує себе завдяки не тільки відтворенню цілого, а й також завдяки відтворенню інших частин. Частини цілого, на думку вченого, знаходяться не тільки у своєму цілому, а й одна в одній [5].

Отже, якщо розвивається хоча б один компонент, то розвивається вся духовність особистості.

4. Духовний розвиток особистості

Розглянемо духовний розвиток особистості через розвиток її компонента – духовне спілкування.

Спілкування є духовною потребою кожної особистості як представника суспільства. Як соціальне явище спілкування охоплює всі сфери буття і діяльності людини. У результаті взаємодії і спілкування людина стає особистістю. Змістом спілкування є знання, вміння і навички, – зміст свідомості людини [6]. Змістом духовної свідомості є розуміння того, що Всесвіт – єдиний організм, а Земля – його невід'ємна частина. Отже, духовне спілкування на всіх рівнях і у видах передбачає ставлення до кожного і себе як до частин єдиного організму, а до тваринного і рослинного світу – як причетності до цього організму. Таке ставлення сприяє розвитку духовного єднання з Іншим. Об'єднуючою силою, яка лежить в основі духовного спілкування, є неумовлена любов.

Феномену любові присвятили свої праці вчені-філософи, педагоги, психологи: В. Ф. Войно-Ясенецький, В. І. Жулай, А. Ф. Лосєв, В. А. Малахов, І. А. Парасюк, А. О. Приятельчук, В. С. Соловійов, А. Сурожський, Е. Фромм, Ф. Ферріні та інші. Автори зазначають, що сутність любові полягає у:

- пізнанні себе та іншого;
- почутті турботи;
- відповідальності;
- поваги;
- розумінні себе та інших;

- умінні виправдати інших;
- жертвності;
- переживанні почуття єднання з усім людством;
- причетності до всього сутнього;
- вдячності.

Отже, у філософії, педагогіці, психології любов розглядається як умова існування, стан усього ества, універсальний принцип, що поєднує всі компоненти буття, сприяє повному прийняттю Іншого і творчому розвитку особистості.

Враховуючи зазначені думки та положення, ми розглядаємо необумовлену любов як таку, що існує без залежності від будь-чого до себе, інших людей, усього сутнього і проявляється у сприйнятті Іншого в усій його цілісності, без претензій. Необумовлена любов вдосконалює людське життя сприяє духовному єднанню з Іншими як частинами Всесвіту.

Розвиток любові від індивідуальної до необумовленої корелює із розвитком свідомості, оскільки проявляється не тільки у ставленні до окремої особи, а й до всього сутнього. Досягнення такого стану любові обумовлюється творчістю, зокрема внутрішнім духовним самовдосконаленням.

На нашу думку, щоб розвинути таку любов, можна скористатися вимогами, які запропонував Е. Фромм: дисципліни (від лат. навчання, виховання, суворий порядок) в усьому протягом життя; зосередженості як необхідної умови для вдосконалення в усьому; терпіння – оволодіння будь-яким мистецтвом не передбачає швидкого результату; повне поглинання цим процесом. Е. Фромм зазначає: "Якщо хочеш стати майстром у будь-якому мистецтві, потрібно присвятити цьому все життя..."[7]. Щодо мистецтва любові, на думку вченого, це означає, що потрібно вправлятися у дисципліні, зосередженості й терпінні в кожному мить свого життя.

Історія духовного розвитку особистості має багато прикладів із життя подвижників, які досягли рівня необумовленої любові через щоденну працю над собою.

Очевидці, які стикалися із високодуховними сподвижниками, відмічали, що ті випромінювали любов усім своїм еством, навіть у хвилини високого духовного піднесення змінювались зовнішністю. Так, М. А. Мотовилов згадує, що під час розмови його зі святим Серафимом Саровським обличчя старця зробилося ясніше за сонце.

Сокурсники Петра Россохи (архимандрита Феофила) згадували, що від усього його ества постійно випромінювалась доброта і якийсь промінь світла, що притягував до нього.

Отже, особистість, яка сприймає світ з необумовленою любов'ю, не тільки створює себе, власне життя, а й вдосконалює світ навколо себе через ставлення до всього сутнього і духовне спілкування з оточуючим.

Таким чином, особистість, яка свідомо стала на шлях духовного розвитку, пізнає, сприймає дійсність з позиції відчуття себе та іншого клітинами Всесвіту, а всього сутнього – як причетності до нього. Таке сприйняття сприяє розвитку морально-духовної рефлексії, спрямованості на реалізацію ідеалів Краси,

Добра та Істини у повсякденному житті, духовному самотворенню, самовдосконаленню, творчому підходу до професійної діяльності, розвитку необумовленої любові, що є основою духовного спілкування і розвитку чуття духовного єднання з Іншим.

5. Апробація результатів дослідження

Уміння і навички з духовного самовдосконалення, зокрема, розвитку духовного спілкування, студенти Інституту розвитку дитини НПУ імені М.П.Драгоманова здобували на практичних заняттях з психології.

Особливе значення має перше практичне заняття, на якому створюється психологічний клімат, відкриті доброзичливі взаємини між учасниками, проводиться ознайомлення з принципами роботи. Студентам пояснюється, що все, що відбувається на практичних заняттях, має конфіденційний характер. Це сприяє виникненню почуття довіри між учасниками групи.

Студентам запропоновано згадати і написати по одній конфліктній ситуації, які відбулися у процесі їхнього студентського життя, в яких вони вбачають несправедливе ставлення до себе. Також членам групи запропоновано написати риси характеру, притаманні близьким людям, з якими вони найчастіше стикаються, що викликають роздратування. Перед цим нагадується, що немає поганих людей, є погані вчинки, які можна виправити.

Після озвучення ситуації студенти здійснювали аналіз та ретельно розбирали, що саме дратує їх в людях, які їх оточують, оскільки риса характеру, поведінка, дії, що є в людині, за принципом резонансу викликає коливання ідентичних структур енергоінформаційного поля студента, і тим самим сприяє виникненню внутрішнього дискомфорту. Аналізуючи риси характеру, поведінку іншої людини, студенти вбачали подібні якості у своєму внутрішньому світі і визначали основні напрями щодо самовдосконалення. Наприклад, О. Д. розповіла, що в неї є подруга, яка звертається до неї тільки тоді, коли їй щось потрібно, і не помічає її в повсякденному житті, і це О. Д. дратує. О. Д. не може спілкуватись зі своєю подругою з позиції необумовленої любові. У даному випадку подруга О. Д. є "дзеркальним відображенням її душі" і показує, що у безсвідомому О. Д. має місце така якість як корисливе ставлення до інших. Тому їй пропонується згадати ситуацію в своєму житті, в якій проявилась ця якість, написати або розказати про неї, тобто, усвідомити свій негативний вчинок і в подальшому так не чинити. А спілкуватись потрібно спокійно, без образ.

Інша студентка О. І. обурювалась, що її брат лінивий, мало допомагає їй по господарству, робить тільки те, що йому подобається, дивиться телевізор, читає газети. У "дзеркалі своєї душі" О. І. побачила свої лінощі, зокрема те, що вона свідомо духовно над собою не працює, не вдосконалюється, не аналізує своїх думок, вчинків та їх наслідків, а робить тільки те, що їй до вподоби. Щоб змінити взаємовідносини в своїй сім'ї, О. І. зрозуміла, що їй потрібно систематично свідомо духовно вдосконалюватись, оскільки

ще стародавні мудреці говорили: "Щоб змінити світ, потрібно змінитись самому".

В освіті і вихованні головною вимогою до професії є любов до дітей.

Л. М. Толстой зазначав: "Якщо учитель поєднує в собі любов до справи і до учнів, він досконалий учитель" [8, 9].

В. О. Сухомлинський підкреслював, що любов до дітей є найголовнішим у професії вчителя.

Вчені І. А. Зязюн, А. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос вважають, що призначення вчителя – "... навчити людину бути Людиною" [10, 8].

Їхні думки знаходять відгук у працях сучасних російських учених Д. П. Горського та А. А. Івіна, які зазначають, що тільки в любові і через любов людина стає людиною.

Кандидат педагогічних наук І. А. Парасюк у своєму дисертаційному дослідженні розглядає любов до дітей як "фундамент виховання, на якому складаються надійні взаємини з дітьми..." [11]

Тому, щоб виховати творчу високоморальну духовну особистість, сповнену любові, майбутній спеціаліст повинен сам бути взірцем високих моральних якостей і випромінювати любов до дітей і всього сутнього. Такий взірець потребує від студента перетворення його душі, постійного самовдосконалення. Така творчість вимагає "високої самодисципліни і постійної жертвовності". Як зазначає Р. Г. Априсян, творчість майже завжди аскетична, оскільки потребує зусиль, самообмеження, цілеспрямованості та подолання перешкод у собі й у світі.

Духовне самовдосконалення, самотворення передбачає – постійне буття у творчому акті.

Російська вчена-психолог І. М. Шванева зазначає, що "буття людини у творчому акті набуває завершеності, цілісності і вищого сенсу" (Шванева 2002, р. 53). Автор підкреслює: "Вершиною творчої діяльності є духовне творення людини, що намагається осмислити роль і призначення людини в історії, її відношення з іншими людьми з позиції добра і зла. У цьому творчому пошуку формується духовність людини як найвищий вияв її здібностей" [9].

6. Висновки

Розвиток такого компонента духовності як духовне спілкування сприяє вдосконаленню внутрішніх якостей особистості, її духовному розвитку і духовному єднанню з Іншим, що сприяє консолідації суспільства.

Література

1. Помиткін, Е. О. Проблема розвитку та діагностики духовних ціннісних орієнтацій у старшокласників [Текст] / Е. О. Помиткін // Практична психологія та

соціальна робота. – 1998. – № 10. – С. 10–16.

2. Васянович, Г. П. Формування духовності особистості як філософська проблема [Текст]: зб. наук. пр. / Г. П. Васянович, В. Д. Онищенко; за ред. І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало. – Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи. – К., 2003. – С. 67–76.

3. Горлач, М. І. Філософія [Текст]: підруч. / М. І. Горлач; за заг. ред. М. І. Горлача, В. Г. Кременя, В. К. Рибалка. – Харків: Консум, 2000. – 672 с.

4. Рибалка, В. В. Психологія розвитку творчої особистості [Текст]: навч. пос. / В. В. Рибалка. – К.: ІЗМН, 1996. – 236 с.

5. Лосев, А. Ф. Дерзание духа [Текст] / А. Ф. Лосев. – М.: Политиздат, 1988. – 366 с.

6. Максименко, С. Д. Общая психология [Текст] / С. Д. Максименко. – М.: Рефл-бук; К.: Ваклер, 2001. – 528 с.

7. Фромм, Э. Искусство любить [Текст] / Э. Фромм; под ред. Д. А. Леонтьева. – СПб.: Азбука, 2002. – 224 с.

8. Толстой, Л. Н. Педагогические сочинения [Текст] / Л. Н. Толстой. – М., 1953. – 342 с.

9. Шванева, И. Н. Психология ноосферного развития [Текст] / И. Н. Шванева. – М., 2002. – 189 с.

10. Зязюн, І. А. Педагогічна майстерність [Текст]: підруч. / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. – К.: Вища школа, 1997. – 349 с.

11. Парасюк, І. А. Виховання любові до дітей як структурного компонента професійної готовності майбутнього вчителя [Текст]: дис. ... канд. пед. наук. / І. А. Парасюк. – К., 1999. – 230 с.

References

1. Pomytkin, E. O. (1998). Problema rozvytku ta diahnostyky dukhovnykh tsinnisnykh oriyentatsiy u starshoklasnykiv. Praktychna psykholohiya ta sotsial'na robota, 10, 10–16.

2. Vasyanovych, H. P., Onyshchenko, V. D.; Zyazyuna, I. A., Nychkalo, N. H. (Eds.) (2003). Formuvannya dukhovnosti osobystosti yak filosof's'ka problema. Pedahohika i psykholohiya profesiyanoi osvity: rezul'taty doslidzhen' i perspektyvy. Kyiv, 67–76.

3. Horlach, M. I.; Horlacha, M. I., Kremenya, V. H., Rybalka, V. K. (Eds.) (2000). Filosofiya. Kharkiv: Konsum, 672.

4. Rybalka, V. V. (1996). Psykholohiya rozvytku tvorchoyi osobystosti. Kyiv: IZMN, 236.

5. Losev, A. F. (1988). Derzanye dukha. Moscow: Polytyzdat, 366.

6. Maksymenko, S. D. (2001). Obshchaya psykholohiya. Moscow: Refl-buk; Kyiv: Vakler, 528.

7. Fromm, E.; Leont'eva, A. (Ed.) (2002). Yskusstvo lyubyt'. Sankt-Peterburg.: Azbuka, – 224.

8. Tolstoy, L. N. (1953). Pedahohycheskye sochyneniya. Moscow, 342.

9. Shvaneva, Y. N. (2002). Psykholohyya noosfernoho razvytyya. Moscow, 189.

10. Zyazyun, I. A., Kramushchenko, L. V., Kryvonos, I. F. et. al; Zyazyuna, I. A. (Ed.) (1997). Pedahohichna maysternist'. Kyiv: Vyshcha shkola, 349.

11. Parasyuk, I. A. (1999). Vykhovannya lyubovi do ditey yak strukturnoho komponenta profesiyanoi hotovnosti maybutn'oho vchytelya. Kyiv, 230.

*Рекомендовано до публікації д-р пед. наук. професор Оттич О. М.
Дата надходження рукопису 21.09.2015*

Репетій Світлана Тимофіївна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри, кафедра менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності, Інститут розвитку дитини НПУ ім. М. П. Драгоманова, вул. Автозаводська, 47, м. Київ, Україна, 04114
E-mail: aranaschenkoia@meta.ua